

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ І КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ

Гавриленко В. О. к. е. н. доц.

Черкаський державний технологічний університет

В статье рассмотрены проблемы учета расчетов с дебиторами и кредиторами, раскрыто основные принципы эффективного управления задолженностью

The problems of accounting of calculations with debtors and creditors and the main principles of effective management of debt are undertaken in this article

Сучасний етап економічного розвитку країни характеризується значними уповільненнями платіжного обороту, що викликає зростання дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємствах.

Актуальність теми зумовлена тим, що характерною особливістю сучасного розвитку економіки України є глибокі економічні перетворення в сфері виробництва на основі ринкових відносин, що вимагають перегляду системи бухгалтерського обліку. Одним із центральних елементів цієї системи є облік взаєморозрахунків суб'єктів господарювання. Слід відмітити, що на сьогодні облік дебіторської і кредиторської заборгованості є одним з найбільш складних і суперечливих питань українського обліку, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів. Адже, суб'єкти господарювання на перший план висувують вирішення власних проблем, замість виконання фінансових зобов'язань по платежах перед партнерами. Відсутність майнової відповідальності за невиконання власних договірних зобов'язань дає їм змогу ухилятися від взаєморозрахунків з партнерами. Вирішення вищенаведеної складної проблеми багато в чому залежить від вдосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків.

Як показало дослідження, сучасні умови господарювання вимагають

вирішення цілого ряду нерозв'язаних облікових проблем. Зокрема, це є теоретичні і методичні аспекти класифікації та відображення дебіторської і кредиторської заборгованості в системі рахунків бухгалтерського обліку, умови визнання заборгованості, невизначеність обліку простроченої і безнадійної заборгованості та її рефінансування, порядок та умови створення резерву сумнівних боргів, неврегульованість законодавства.

Проблемам розвитку теорії і практики дебіторсько-кредиторських розрахунків присвячено ряд праць зарубіжних та вітчизняних учених - економістів: С. Д. Батехіна, І. А. Бланка, Ф. Ф. Бутинця, С. Ф. Голова, С. Грязновой, О. Д. Заруби, В. В. Ковальова, В. Костюченко, М. В. Кужельного, С. І. Маслова, Є. Петрик, Г. В. Савицької, Я. В. Соколова, В. В. Сопка, М. Г. Чумаченка, А. Шаповалової, М. Швайки, проте залишається низка невирішених проблем щодо ведення обліку та ефективності їх управління.

Тому **метою написання** статті є розробка заходів та рекомендацій щодо удосконалення обліку та ефективного управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства.

На думку економістів, розрахунки між підприємствами і організаціями – це одна з необхідних складових розширеного

відтворення, вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову, і навпаки. Розрахунки ґрунтуються на економічній базі кругообігу коштів в процесі виробництва і є суспільним визнанням того, що підприємство виконало свої зобов'язання і поставлені цілі.

При дослідженні економічної сутності категорії "розрахунки" було виявлено, що між науковцями і фахівцями у галузях бухгалтерського обліку, фінансів, економіки та управління не має однастайної думки. На думку авторів, політекономічного словника, розрахункові відносини – це фінансово-грошові відносини між підприємствами, пов'язані зі здійсненням платежів за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги [1]. Згідно сучасної банківської справи, розрахунки – це платіж, що здійснюється на підставі письмово оформленого документа [2]. З економічної точки зору, розрахунки трактуються, як система грошових взаємовідносин, що виникають на основі зобов'язання однієї сторони сплатити у визначений термін іншій стороні певну суму, що має бути зафіксована, при оформленні договору чи іншого розрахункового документа [3]. В бухгалтерському обліку в період після початку його реформування з 2000 р. взагалі відсутнє будь-яке трактування розрахунків.

З врахуванням вищесказаного схилиємось до думки, що розрахунки виступають як система відносин між суб'єктами, що виникають внаслідок кругообігу господарських коштів. Тому їх можна розглядати більшою мірою як категорію економічну, а не як бухгалтерську, адже самі розрахунки як категорія відносин в бухгалтерському обліку не відображаються.

Що стосується обліку, то розрахункові операції є об'єктом: по-перше, як динамічний процес (проведення платежу до, одночасно чи після

одержання товарів, робіт, послуг) і, по-друге, як статичний стан, тобто заборгованість між суб'єктами розрахунків. Адже, в процесі фінансово-господарської діяльності у підприємства постійно виникає потреба в проведенні розрахунків зі своїми контрагентами, що є покупцями виготовленої продукції, замовниками наданих послуг, постачальниками сировини і матеріалів та підрядчиками виконаних робіт.

Як показало дослідження, більшість сучасних підприємств, як правило, реалізацію своєї продукції здійснюють на умовах «по факту» або «по передоплаті», але нерідко, відвантажуючи виготовлену продукцію, надаючи різноманітні послуги, підприємство не отримує оплату одразу, тобто відбувається кредитування покупця. Тому протягом періоду від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді заборгованості.

На жаль, платіжна культура вітчизняних підприємств далека від досконалості і часто заборгованість стає безнадійною, що спричинене дефіцитом грошових коштів та безпосередньо впливає на діяльність партнера. Щоб уникнути подібного стану допомагають ефективно управління заборгованості та належним чином організований облік.

Основним нормативним документом, що визначає методологічні принципи обліку дебіторської заборгованості і її розкриття в бухгалтерській та фінансовій звітності є П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість". Згідно даного стандарту дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на визначену дату. До «дебіторів» П(С)БО10 "Дебіторська заборгованість" відносить юридичних і фізичних осіб, які в результаті минулих операцій заборгували підприємству визначені суми грошових коштів і їх еквівалентів або інших активів [10].

Дане визначення відповідає міжнародному поняттю дебіторської

заборгованості як економічної категорії (receivables - амер., debt, debtors – англ.), під якою розуміються зобов'язання покупців або інших контрагентів бізнесу перед компанією [10]. При цьому необхідно відмітити, що в деяких країнах, зокрема США, існує дещо інше формулювання дебіторської заборгованості в джерелах, що висвітлюють проблеми обліку та аналізу. Так в США, поняття "дебіторська заборгованість" на нашу думку найбільш ёмко викладене Винсентом Дж.Лав: «дебиторская задолженность или счета к получению - это суммы, которые предстоит получить за уже проданные товары или оказанные услуги» [11].

Отже, авторами поняття «дебіторської заборгованості» і «дебіторської заборгованості за товари, роботи послуги» (в американській практиці «комерційної дебіторської заборгованості») розглядаються як ідентичні.

Облік кредиторської заборгованості в Україні здійснюється відповідно до П(С)БО 11 "Зобов'язання" [9].. Але даний стандарт також потребує удосконалення так як він не задовольняє в повній мірі вимоги, щодо обліку кредиторської заборгованості в сучасних умовах. Про що свідчать значні суми кредиторської заборгованості на балансах підприємств.

Для своєчасного погашення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємству, ми пропонуємо розробити план погашень заборгованості шляхом визначення можливих варіантів погашення заборгованості, використовуючи як прогнози "Розрахунки з покупцями", визначаючи відстрочки платежів по конкретних договорах та "Кредиторська заборгованість", установлюючи графіки погашення заборгованості по клієнтах, так і на основі бізнес-прогнозу "Графік фінансування", що є спрощеною формою формування кредиторської заборгованості.

Прогноз забезпечить планування величини заборгованості і кількості днів її рівномірного погашення, суми авансів і відстрочки поточних платежів по статтях і елементам бюджету.

Основою для складання видаткової частини бюджету руху коштів повинні бути операційні бюджети всіх напрямків діяльності підприємства і графік погашення заборгованості, що визначають наступні групи платежів, встановлені в прогнозі "Графік фінансування":

- планові платежі по усіх видах податків і зборів перед бюджетом і позабюджетними фондами;
- обслуговування кредитів, що містять план виплат по основному боргу і відсоткам;
- витрати по оплаті праці;
- зобов'язання перед постачальниками за матеріали, що поставляються, забезпечення енергоресурсами;
- зобов'язання перед замовниками за виконані роботи;
- фінансування управлінських і комерційних витрат;
- графік інвестиційних виплат за придбання і модернізацію основних засобів;
- інші витрати.

Для планування кредиторської заборгованості на короткостроковий період можна умовно приймати, що погашення заборгованості виробляється рівними частками протягом запланованої кількості днів додатково до поточного платежам, з урахуванням суми виданих авансів. При розрахунку витрати коштів сума платежу поділяється на кількість днів місяця і зміщується щодо місяця в обсязі, що приходить на період відстрочки.

Слід відмітити, що необхідною умовою нормальної діяльності кожного підприємства із розробки системи управління дебіторською та кредиторською заборгованістю є підвищення доходності виробництва внаслідок збільшення обсягів реалізації

(продаж) і прискорення обертання заборгованості, встановлення ним господарських відносин із постачальниками, покупцями, іншими організаціями, працівниками та іншими особами, що забезпечить безперерйне постачання виробництва, ритмічність відвантаження (реалізацію) продукції покупцям та передбачає виникнення між ними певних прав і договірних зобов'язань.

Як зазначалося вище, виникнення заборгованості пов'язано з тим, що одночасне виконання обома сторонами зустрічних зобов'язань по договору здійснюється дуже рідко. Як правило, свої зобов'язання виконує одна зі сторін, в результаті чого в неї виникає право вимоги компенсації по виниклій заборгованості в формі, обумовленій у договорі, а у іншій сторони – зобов'язання сплатити (погасити) цю заборгованість.

Впровадження системи управління заборгованістю, на нашу думку, дасть можливість підприємству:

- отримувати всебічний аналіз про склад заборгованості, який зверне увагу керівництва на покращення або погіршення повернення та погашення заборгованості;

- контролювати стан заборгованості, отримувати своєчасні попередження про недостатнє надходження грошових коштів від дебіторів, проводити погашення кредиторської заборгованості в установлені строки;

- надавати інформацію керівникам відповідних про стан заборгованості для висновку про ступінь ризику й необхідність прийняття оперативних рішень і відповідних дій;

- формувати кредитну політику;
- оперативно застосувати методи реструктуризації заборгованості.

На основі вище викладеного можна зробити висновки, що для того, щоб ефективно керувати боргами підприємства необхідно, у першу чергу, визначити їхню оптимальну структуру для конкретного підприємства й у конкретній

ситуації. Доцільно скласти бюджет кредиторської заборгованості, розробити систему показників (коефіцієнтів), що характеризують, як кількісну, так і якісну оцінку стану і розвитку відносин із кредиторами компанії і прийняти визначені значення таких показників за планові. Другим кроком у процесі оптимізації кредиторської заборгованості повинний бути аналіз у відповідності фактичних показників їх рамковому рівню, а також аналіз причин виниклих відхилень. На третьому етапі, у залежності від виявлених невідповідностей і причин їхнього виникнення, повинний бути розроблений і здійснений комплекс практичних заходів щодо приведення структури боргів у відповідність із плановими (оптимальними) параметрами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брегеда О.А. Політеконо-мічний словник К.: Вид-во „Молодь” – 2001р.
2. Загородній А.Г. Сучасна Банківська Енциклопедія Львів: „Львівська політехніка” 2005р.
3. Економіка підприємства: Підручник/ За ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Київ: КНЕУ, 2001. – 528 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. Підручник/ За ред. Проф. Ф.Ф. Бутинця. 3 – є вид., перероб. і доп.- Житомир: ЖІТІ, 2001.- 672 с.
5. Грачова Р. Розрахунки. Нова бухгалтерія «Бібліотека «Дебету-Кредиту», 2001.
6. Облік розрахунків з покупцями і постачальниками// Баланс. Методичний посібник, 2003. - № 3. – с.88.
7. Продавець стягує сумнівну заборгованість: облік у покупця// Все про бухгалтерський облік, №

101. – 2006 р.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість”, затверджений наказом МФУ від 08.10.1999 р. № 237, зі змінами та доповненнями //Все про бухгалтерський облік. – 2005. - № 13 (1046). – 8 лютого. – с. 37
 9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 11 „Зобов’язання”, затверджене наказом Міністерства Фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 // Все про бухгалтерський облік. – 2005. - № 13 (1046). – 8 лютого. – с. 37
 10. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000/Перекл. з англ. за ред С. Ф. Голова./- К.6 Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272 с.
 11. МакКензі, Венді. Посібник Financial Times з аналізу та використання фінансової звітності: Пер. з англ. – К.: Все увито, Наукова думка, 2003. – 283 с.